

VIRON KI
ELI VIRO
VIRON K
VIRON KI ELI

Kala on puu juures,
'kala on puun luona'
mikä tarkoittaa, että
'kala on lähellä puuta'

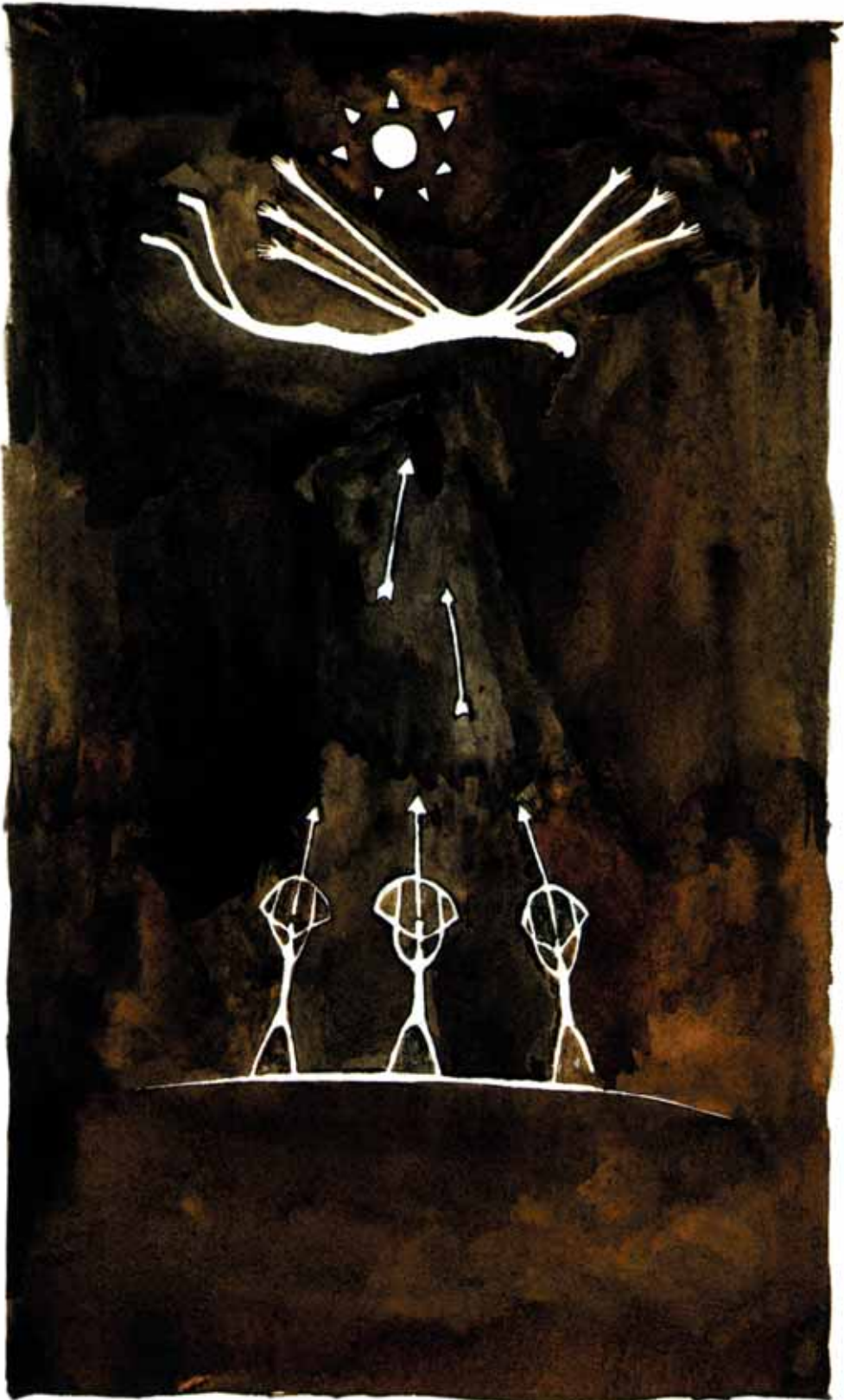
ISBN: 978-9985-9994-5-5

Julkaisija: Viro-instituutti Suomessa 2010 / Kuvitus: Jaagup Roomet / Taitto: Aadam Kaarma LABOR
Suomenkos: Sanna-Leena Immanen / Kieliasun tarkistus: Jouko Vanhanen

Viron kieli

Urmast Sutrop

Suomennos: Sanna-Leena Immanen

Viroa käytetään armeijassa, ilmailussa, teatterissa...

Viron kieli

Virolaisten ja suomalaisten esi-isät saapuivat Itämeren rannoille 11 000 vuotta sitten, kun nykyinen Viron alue oli vapautunut jääkauden jäästä. Porolaumojen perässä kulkeneet esi-isämme tulivat tänne etelän suunnalta, Keski-Euroopasta. Nykyvirolainen ei heidän kielestään ymmärtäisi mitään, sillä aikojen saatossa ovat sekä sanasto että kielioppi muuttuneet käsittämättömiksi. Silti nykyvirokkin kantaa mukanaan jotakin tuhansien vuosien takaisesta, tundralla eläneiden poronmetsästäjien ajatus-tavasta.

Suurin osa Euroopan kielistä on indoeurooppalaisia kieliä (esimerkiksi espanja, puola, liettua, saksa, albania, romani, kreikka tai kymri). Vanhoista eurooppalaisista kielistä ovat vielä hengissä Pyreneiden baskikieli, Pohjois- ja Keski-Euroopan suomalais-ugrilaiset kielet sekä Euroopan kaakkoiskulman kaukasialaiset kielet.

Viro ja suomi kuuluvat suomalais-ugrialaisten kielten itämerensuomalaiseen ryhmään eivätkä ole sukua indoeurooppalaisille naapureilleen, kuten venäjälle, latvialle tai ruotsille. Suomalais-ugrilaisista kielistä tunnetuimpia ovat

suomi, unkari ja viro, kun taas vähemmän tunnettuja ovat Etelä-Viron võru tai setu, vatja, liivi, inkeroinen, vepsä, karjala, saame, ersä, moksa, mari, udmurtti, komi tai muut saman kielikunnan kielet Pohjois-Venäjällä, Skandinaviassa tai Siperiassa.

Viro eroaa suuresta lähisukulaisestaan suomesta vähintään yhtä paljon kuin ruotsi eroaa tanskan kielestä. Viron ja unkarin eroavaisuudet ovat kutakuinkin samaa luokkaa kuin keskinäisten sukulaiskielten saksan ja persian.

Tänä päivänä viro on yksi maailman pienimmistä kielistä, joka kykenee kaikilla tavoin palvelemaan maansa virallisena kielenä. Viroa opetetaan ja opiskellaan sekä ala-asteella että yliopistossa; se on myös modernin tieteen kieli (molekyylibiologian, tähtitieteen, tietojenkäsittelytieteen, semiotiikan ja niin edelleen). Viroa käytetään puolustusvoimissa, teatterissa, ilmailussa, tiedotusvälineissä – toisin sanoen kaikilla elämänaloilla. Virossa valtionhallinto ja paikallishallinto toimivat yksistään viron kielellä. Vuodesta 2004 viro on ollut Euroopan unionin virallinen kieli.

Kieli ja arkaaiset ajatusmallit

Aivan jokapäiväisessä virossa on runsaasti ikivanhoja, mahdollisesti jopa jääkaudelta saakka periytyviä ilmaisuja.

Viroksi sanotaan *külma käes, vihma käes, päikese käes, tuule käes* eli "pakkasen, sateen, auringon, tuulen kädessä" – siis 'pakkasessa, sateessa, auringossa, tuulessa'. Sanotaan myös *sai koerte käest pureda* ja *sai nõgeste käest kõrvetada* eli "sai koirien kädessä purra" ja "sai nokkosten kädessä polttaa" – siis 'koirat purivat häntä' ja 'nokkoset polttivat häntä'. Näin sanoessaan virolaiset tuskin uskovat, että tuulella, sateella, koirilla tai nokkosilla olisi kädet. Mutta muinoin ajateltiin, että liikkuvilla, usein personoiduilla luonnonilmiöillä sekä tietysti eläimillä ja kasveilla oli erityistä voimaa eli väkeä. Käsi symboloi tuota väkeä, joka toisinaan ilmeni ihmisiin kohdistuvana mielivaltanakin. Tästä juontavat myös nyky sanat *käskima* ('käskeä') ja *käsilane* ('kätyri') ym.

Edellä "käsi" on yksikössä, mikä on suora seurausta esivanhempiemme kokonaisvaltaisesta maailmankuvasta.

Kaikki oli osa yhtä kokonaisuutta, kaikkeutta. Myös parilliset ruumiinosat muodostivat yhden kokonaisuuden ja niitäkin sanoja käytettiin vain yksikössä. Kun haluttiin puhua yhdestä kädestä, piti sanoa puoli kättä. Tästä syystä koko maailma jakautui oikeaksi ja vasemmaksi puoleksi.

Mitään tästä tietämättä viron kielen puhujat ilmaisevat yhä edelleen sijaintia ruumiinosien avulla. Kun jokin on *kõrval* (siis "korvalla" eli 'vieressä'), ei virolainen ajattele, et jotain olisi hänen korvansa päällä tai korvallaan. *Peal* tarkoittaa 'pään päällä', *juures* taas sitä, että joku tai jokin on meidän "juurellamme" eli 'luonamme' tai 'lähellämme'.

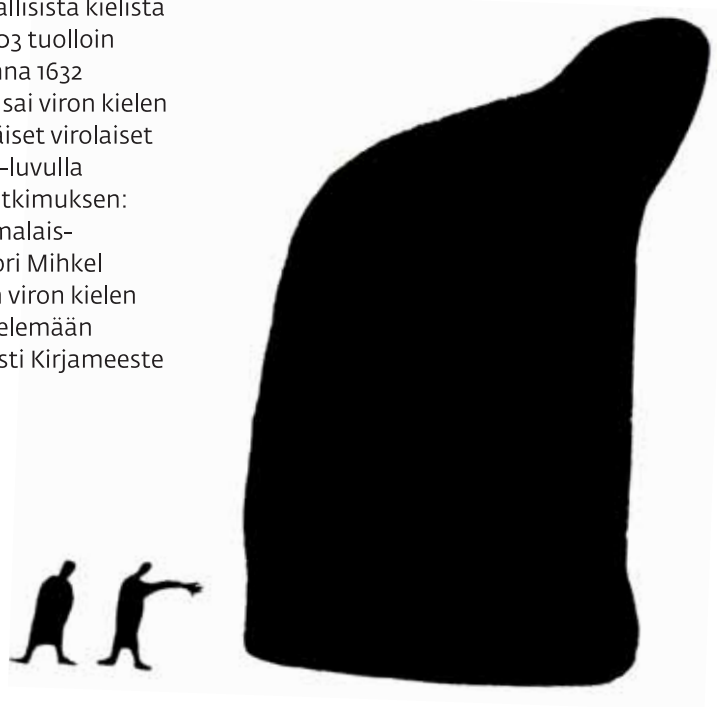
Ingel on päikese käes
'Enkeli on auringossa'
Kirjaimellisesti: 'Enkeli
on auringon kädessä'

Viroa puhuu äidinkielenä likimain 1 070 000 ihmistä. Heistä noin 940 000 asuu Virossa, loput lähes 130 000 ympäri maailmaa (muun muassa Ruotsissa, Kanadassa, Yhdysvalloissa, Venäjällä, Suomessa ja Saksassa). Kaikkiaan viron kielen osaajia on noin 1 300 000.

Ensi yritykset kuvata viron kieltä tieteellisesti tehtiin jo 1600-luvulla: valistusajan ihanteiden levitessä baltiansaksalaiset estofiilit kiinnostuivat paikallisista kielistä ja kulttuureista. Vuonna 1803 tuolloin täysin saksankielinen, vuonna 1632 perustettu Tarton yliopisto sai viron kielen lehtoraatin. Myös ensimmäiset virolaiset oppineet käynnistivät 1800-luvulla äidinkieltensä tieteellisen tutkimuksen: 1870-luvulla virolainen suomalais-ugrilaisen kielitieteen tohtori Mihkel Veske ryhtyi selvittämään viron kielen kehitystä ja yleiskieltä säätelemään perustettiin vuonna 1871 Eesti Kirjameeste

Selts, virolaisten oppineiden seura. Vuonna 1919 vironkieliseksi muutettuun Tarton yliopistoon perustettiin viron kielen professuuri. Tätä nykyä viroa tutkitaan Viron kielen instituutissa Tallinnassa, Tarton ja Tallinnan yliopistoissa sekä monissa muissa tieteellisissä laitoksissa ympäri maailmaa.

Ensimmäiset yritykset kuvata viron kieltä...

Lukusanat heijastelevat hyvin kielten välisiä suhteita:

	unkari	suomi	viro	latvia	venäjä	englanti
1	egy	yksi	üks	viens	odin	one
2	kettő	kaksi	kaks	divi	dva	two
3	három	kolme	kolm	trīs	tri	three
4	négy	neljä	neli	cetri	četyre	four
5	öt	viisi	viis	pieci	pjat'	five
6	hat	kuusi	kuus	seši	šest'	six
7	hét	seitsemän	seitse	septini	sem'	seven
8	nyolc	kahdeksan	kaheksa	astoni	vosem'	eight
9	kilenc	yhdeksän	üheksa	devini	devjat'	nine
10	tíz	kymmenen	kümme	desmit	desit'	ten

Suomalais-ugrilaiset ja samojedikielet

● viro	● vatja	● komipermjakkii	● hanti	● selkuppi
● eteläviro	● inkeroinen	● udmurtti	● mansi	
● liivi	● karjala ja lyydi	● mari	● nenetsi	
● suomi	● saame	● ersä ja mokša	● enetsi	
● vepsä	● komi	● unkari	● nganasani	

Historia

Suuri osa kielitieteilijöistä ei enää nykyään tue vielä kymmenkunta vuotta sitten yleisesti tunnustettua kielipuuteoriaa, jonka mukaan kaikki suomalais-ugrilaiset kielet ovat kehittyneet yhdestä kantakielestä (samoin kuin tahoillaan indoeurooppalaiset ja muiden kielikuntien kielet). Näin ollen epäilyksenalaisiksi ovat joutuneet monet tähän saakka voimassa olleet arviot siitä, milloin kirjoitustaitoa edeltävän ajan virossa on tapahtunut

muutoksia, milloin kielen tyypillisyydet ovat vakiintuneet tai miten viro on kehittynyt varhaisimmalla kehityskaudellaan ennen 1200-lukua.

Siitä ollaan kuitenkin yhtä mieltä, että vanhaan viroon ovat vaikuttaneet useat germaaniset, balttilaiset ja muinaisslaavilaiset kielet. Tästä todistavat monet äänne- ja muoto- muutokset ja lukuisat lainasanat (ks. Sanasto s. 19).

Suomalais-ugrialaisten kielten tuuheaa sukupuu

On mahdollista, että ensimmäisen kirjallisen merkinnän virolaisista on tehnyt roomalainen historioitsija Publius Cornelius Tacitus (n. 55–120) teoksessaan *Germania*. Siellä mainitaan Itämeren rannalla asuvien kansojen joukossa aestii-heimo, joka on yhdistetty virolaisiin.

Vanhin dokumentoitu viroin kielen sana on mitä luultavimmin peräisin 700-luvulta jKr.: *Cosmographiaksi* kutsutussa matkakertomuksessaan Aithikos Istrialainen mainitsee Taraonta-nimisen saaren, mikä lienee viitannut koko Viroon tai sen suurimpaan saareen, Saarenmaahan. Voidaan ajatella, että Taraonta tulisi sanoista Taara + kond (suomen kunta). Taara oli muinaisten virolaisten tärkeimpiä jumalia.

Seuraava, ensimmäisten kirjallisten lähteiden kautta tutkittavissa oleva viroin kehitysjakso alkoi 1200-luvulla, kun saksalaiset ja pohjoismaiset ristiretkeläiset ennättivät Viroon, yhteen Euroopan viimeisistä ei-kristityistä maista. Virolaisia vastaan käytyä ristiretkeä kuvaa 1200-luvun alusta peräisin oleva latinankielinen *Heinrici Chronicon Livoniae* eli *Henrik Lättiläisen Liivinmaan kronikka*, joka sisältää jo viroin kielisiä sanoja ja lausekelmia.

Niin ikään 1200-luvulta on tiedossa lukuisia viroin kielisiä paikan- ja henkilönnimiä: vuosina 1219–20 laaditussa tanskalaisessa veroluettelossa *Liber Census Daniae* on puolisentuhatta pohjoisvirolaista paikannimeä. Näistä vain 50 on poistunut käytöstä, joten jäljellejääneet muodosta-

vat nykyhetkeen saakka ulottuvan, monia asiakirjoja käsittävän, vertailevan aineiston kielen muuttumisen tutkimusta varten.

Ristiretkien seurauksena nykyisten Viron ja Latvian alueelle eli Vanhalle-Liivinmaalle syntyi alasaksankielinen aateli ja kaupunkiporvaristo. Alasaksa sekä 1500-luvun alkupuolella uskonpuhdistuksen myötä yhä enemmän vaikuttamaan päässyt yläsaksa sekä erityisesti sen Virossa ja Latviassa kehittynyt baltiansaksalainen murre jäivät Vanhalle-Liivinmaalla vallitsevaksi yläluokan kieliksi aina 1800-luvun lopulle saakka. Vaikka Viron lähes 700 vuotta kestäneen vieraan vallanpidon aikana hallitsijat (Tanska, Puola, Ruotsi ja Venäjä) vaihtuivat useaan kertaan, viron kieleen ovat vaikuttaneet vahvimmin juuri nuo kaksi paikallisten baltiansaksalaisten puhumaa kieltä.

Kun koko pohjoispuolista Eurooppaa 1500-luvun alussa ravistellut uskonpuhdistus ennätti Viroon, se merkitsi sitä, että kirkollista kirjallisuutta piti saada käännettyksi paikallisille pohjois- ja eteläviron kielille. Tältä ajalta on tiedossa jo runsaammin vironkielisiä lähteitä, muun muassa ensimmäinen *scriptura continua*, niin sanottu Kullamaan käsikirjoitus (1524–32), jossa on kolme rukousta: *Pater noster*, *Ave Maria* ja *Credo*.

1600-luvulla kirjoitettiin ensimmäiset viron- ja etelävironkieliset kieliopit ja sanakirjat. Tältä ajalta alkaen on olemassa runsaasti vironkielistä kirjallisuutta kielenmuutoksen tutkimusaineistoksi.

Kansallisen heräämisen aikoihin 1800-luvun puolivälissä viro muuttui nopeasti talonpoikaisesta puhekielestä kulttuurikieliksi: viroa alettiin käyttää kauno- ja tietokirjallisuudessa ja varhaisimmat vironkieliset kielen tutkimuksetkin ilmestyivät. Ensimmäisen vironkielisen viron kieliopin julkaisi Karl August Hermann vuonna 1884. Sillä oli merkittävä rooli viron yleiskielen muotoutumisessa.

Niin ikään 1800-luvun lopulla virolaiset alkoivat käyttää itsestään ja maastaan 1600-luvulla ruotsin tai saksan kielestä omaksuttua sanaa *eestiläinen* ja *Eesti*.

1900-luvun alkukymmeninä virolainen sivistyneistö otti tietoisesti tavoitteekseen viron kielen kehittämisen eurooppalaiseksi kulttuurikieliksi. Tärkeän työn teki Johannes Aavik, joka halusi kehittää kaunokirjallisuuden kielestä rikkaamman ja kauniimman. Hän tukeutui suomeen ja viron murteisiin, mutta loi myös uudissanonoja ja -muotoja. Johannes Voldemar Veski taas edusti toisentyypistä, mutta yhtä merkittävää uudistussuuntaa, joka keskittyi viron normittamiseen ja ammatikielen kehittämiseen. Kielihistoriallisesti erittäin mielenkiintoista on, että 1900-luvun alkupuolella tieteeseen ja kaikille muillekin elämänaloille luotiin tuhansia uusia termejä hallituksen päätöksellä *ex nihilo* – tyhjästä.

1900-luvulla viron yleiskielen merkittävänä muovaajana ovat toimineet oikeakielisyysanakirjat. Ensimmäinen normatiivinen, ohjaileva viron sanakirja ilmestyi vuonna 1918.

Viron neuvostomiehityksen aikana vuosina 1940–91 kielen normatiivisesta ohjailusta ja normien ankarasta noudattamisesta kehittyi omintakeinen kansallisen vastarinnan muoto, sillä sen kautta voitiin asettua venäjän kielen symboloimaa neuvostoideologiaa vastaan. Kieli säilyi yhtenä voimakkaimmista virolaisen identiteetin tunnuksista. Neuvostovalta ei kieltänyt viron kielen tieteellistä tutkimusta eikä käyttöönsä esimerkiksi korkeakoulutuksessa – sen ansiosta virolaiset ja heidän kielensä selvisivät sekä venäläistämisestä että miehityksestä.

1990-luvulla suhtautuminen kielinormeihin on muuttunut avoimemmaksi, on alettu taas arvostaa eri sosiolekteja ja kielellistä monimuotoisuutta.

Johannes Aavik halusi
viron kirjakiielestä rikkaamman ja
kauniimman.

Viron kielen rekonstruktioita

Ainoa olemassa oleva, Alo Raunin ja Andrus Saaresten tekemä pohjoisviron rekonstruktio-yritys – näin viro on kenties kehittynyt viimeisten 800 vuoden kuluessa:

"Kerran eräällä vanhalla rehellisellä miehellä oli todella ilkeä vaimo, joka haukkui ja kirosi tätä kaiken päivää aamuvarhaisesta iltamyöhään ja löi poloista miestään..."

(q-kirjaimella merkitään laryngaaliklusiilia kuten võrun kirjakiieleessä nykyään)

ennen 1200-lukua:

Kõrdan oli ühdellä vanhalla auvosalla meehellä ülin kurja nainõn, ken soimasi, kirosi tervehen pitkän päivan varhaisesta hoomikkosta hiljaisennik õhtagonnik niinkä peksi vaivaista meestäsäq...

1200-luvulla:

Kordan oli ühdelä vanhala auvosala mehelä ülin kurja nainõn, ken sõimas, kiros terveen pitkän päivan, varasõsta hoomikkosta hiljaisenni q õhtooniq niinkä peksi vaivasta meestäsäq ...

1500-luvulla:

Korra oli ühel vanal auosal mehel väen kaas kuri naine, ke sõimas, kiros, terven pitkän päivan, varasest hommikost hiliseni õhtoni nink peks vaivast meestäsä...

1600–1700-luvuilla:

Korra oli ühel vanal auusal mehel väega kuri naine, kes sõimas ja kiros terve pitka päiva, varasest ommikost ilise õhtoni ning peks vaist meest ...

1900-luvulla:

Kord oli ühel vanal ausal mehel väga kuri naine, kes sõimas ja kirus terve pika päeva, varasest hommikust hilise õhtuni ning peksis oma vaest meest ...

Viron murteet ja kerrokset

Viron yleiskieli on muodostunut kahden heimokielen – pohjois- ja eteläviron – murteista sekä suomea lähellä olevasta Koillis-Viron rannikkomurteesta. Näiden pohjakielten väliset erot ovat sekä foneettisia että kieliopillisia.

Etelävirossa on helppo erottaa Viljandin seudun eli Mulgimaan (1), Tarton (2) ja Võrumaan–Setumaan (3) murteet.

Pohjoisviron alueella erottuvat suomea muistuttava koillisviro (4) sekä itämurre (5), keskimurre (6), länsimurre (7) ja saarten murre (8). Murteiden rajat eivät ole kovin tarkat, vaan erot ovat siirtymä-alueilla liukuvia.

Viron yleiskielessä voidaan erottaa useita eri rekistereitä ja puhuttu kieli eroaa huomattavasti kirjakielestä. Alueellisten ja

● Hiidenmaa	● Vigala	● Vaivara
● Saarenmaa	● Harju-Risti	● Kodavere
● Muhu	● Kuusalu	● Karksi

Viron murteet

murretaustasta johtuvien erojen lisäksi ihmisten koulutus ja sosiaalinen asema vaikuttavat puhuttuun kieleen. Sosiolektien määrä ja levinneisyys on virossa kuitenkin tuntuvasti vähäisempi kuin Euroopan suurissa kielissä. Laajalle levinneitä slangeja ovat koululaisslangi ja tiedelaitosten laboratorioslangi. Tietokoneet ja internet ovat tuoneet mukanaan uudentyypisen, englanttiin perustuvan tietokoneslangin. Viron vankilaslangi perustuu suurelta osin venäjään.

Viron murteet

'Satakielemme on tänä vuonna mennyt muualle'

Hiidenmaa:
Saarenmaa:
Muhu:
Läänemaa:
Vigala:
Kihnu:
Harju-Risti:
Kuusalu:
Järvamaa:
Pohjois-Virumaa:
Vaivara:
Kodavere:
Karksi:
Etelä-Tartumaa,
Võrtsjärven seutu:
Võrumaa:
Setumaa:

Meide ööbik aa seaesta maeale läin
Meite ööbik oo siasta mäale läind
Meite üöbik uo sieoasta mõjale läin
Meite ärjälend oo tänäkond maale läin
Mede künnilind uu tänabõ maeale läind
Mede künniljõnd ond tänävasta maalõ läin
Mete üöbik oo tänabu maeal läin
Meie üöbik on tänävu muuale mend
Me õitselind on tänävu maale läind
Meie kirikiut one tänävu mojalõ lähänd
Mei sisokaine ono (olo) tänä vuo mojalõ mennõ
Meie sisask one tänävuade mõjale lähünd
Mee kiriküüt' om täo muial lännü

Meie tsisask om tinävu muiale lännu
Mii sisask um timahavva muialõ lännüq
Mii sisas'k om timahavva muialõ l'änüq

Kirjakieli:

Meie ööbik on tänävu mujale läinud

Võro kiil – Võrun kieli

Võrumaan ja Setumaan murteet eli oikeastaan võrun ja setun kielet ovat historiallisia eteläviron murteita, jotka toisiin eteläviron eli Tarton ja Mulgimaan murteisiin verrattuna ovat paremmin säilyttäneet omia erityispiirteitään ja jääneet näin kaikkein kauimmaksi viron kirja-kielestä.

Võru-instituutin sekä võrun kielen ja kulttuurin kesäyliopiston toiminnan ansiosta võrun kirjakieli on tänä päivänä saatu normitettua. Varhaisempi, 1900-luvun alkuun saakka kirjakielen perustan paikasta kilpaillut eteläviron kirjakieli pohjautui paljolti Tarton murteeseen. Võru eroaa virosta sekä ääntämykseltään,

sanojen taivutukseltaan, lauserakenteeltaan että sanastoltaan.

Jotkin võrun morfologiset piirteet ovat ilmeisesti hyvin vanhoja, esimerkiksi indikatiivin yksikön joko päätteetön (*kolmas persoona*); (and 'antaa') tai vaihtoehtoisesti s-loppuinen kolmas persoona (kirotas 'kirjoittaa'), vrt. viron *annab* ja *kirjutab*. Tällainen kahtalainen verbin konjugaatio esiintyy itämerensuomalaisista kielistä vain võrussa.

Toinen oleellinen ero viron ja võrun välillä on vokaaliharmonia. Itämerensuomalaisissa kielissä on yleisesti voimassa sääntö, jonka mukaan ensitavun etuvokaalia (eli õ, ä, ö ja ü) voivat seuraavissa tavuissa seurata vain etuvokaalit ja ensitavun takavokaalia (a, o ja u) vastaavasti vain takavokaalit. Pohjoisviron murteista ja viron yleiskielestä vokaaliharmonia puuttuu, mutta võrussa se esiintyy; vrt. viron *küla*, võrun *külä* (ja suomen *kylä*).

Võrun ja viron sanastoerot tulevat hyvin esiin jokapäiväisessä kielenkäytössä:

võru	viro	suomi
verrev	punane	punainen
veli	vend	veli
lämmi	soe	lämmin
sõssar´	õde	sisar
vahtsõnõ	uus	uusi
mõrsja	pruut	morsian
kõnõlõma	rääkima	puhua
pini	koer	koira
mõskma	pesema	pestä
susi	hunt	susi
kuulma	surema	kuolla
hõrak	sõstar	herukka
kõiv	kask	koivu
ikma	nutma	itkeä
kesv´	oder	ohra

Võrun ja viron ero näkyy myös verbin kieltomuodossa. Kun võrussa kieltosana tulee tavallisesti verbin perään, virossa se tulee aina verbin edelle:

viro	võru	suomi
sa <i>ei</i> anna ma <i>ei</i> tule	saq anna <i>eiq</i> maq tulõ <i>õiq</i>	'sinä <i>et</i> anna' 'minä <i>en</i> tule'

Viron yleiskielessä käytetään kieltosanaa *ei* sekä preesensissä että menneissä aikamuodoissa, esimerkiksi *ei kirjuta* 'ei kirjoita', *ei kirjutan(u)d* 'ei kirjoittanut'. Etelässä sama ilmaistaan eri kieltosanoilla, esimerkiksi preesensmuodot *ei kirot* tai *kirot* *aiq* ja imperfektit *es kirot* tai *kirot* *es*.

* Inessiivi on võrussa n- tai h-päätteinen (joista jälkimmäinen on häviämässä käytöstä), virossa taas s-päätteinen, esimerkiksi:

viro	võru	suomi
külas metsas	külän mõtsah	'kylässä' 'metsässä'

* Monikon nominatiivi muodostetaan võrussa laryngaaliklusiililla (puheääneton kurkunpään puristussupistuma, jota merkitään q-kirjaimella), mutta virossa t-äänteellä (jota merkitään d-kirjaimella):

viro	võru	suomi
külad metsad	küläq mõtsaq	'kylät' 'metsät'

Laryngaaliklusiilin ansiosta puhuttu eteläviro on korvin kuullen nykivää "soljuvampaan" pohjoisvirossa ja varsinkin lähes "laulavaan" Länsi-Viron saarten murteeseen verrattuna.

Viron viittomakieli

Mielenkiintoinen kielellinen ilmiö on viron viittomakieli. Virossa on likipitään 2 000 kuulovammaista, jotka käyttävät verbaalisen kielen sijasta viittomakieltä.

Suurimpaan osaan maailman kansalliskielistä on kehittynyt oma viittomakielensä, joka eroaa muista viittomakielistä ensisijaisesti viittomiltaan (kuva 1), muttei niinkään kieliopilliselta rakenteeltaan. Viittomakielessä esiintyy paljon ikonisuutta: viittoma muistuttaa usein jollain tapaa sitä toimintaa tai kohdetta, mitä viittomalla ilmaistaan (kuva 2). Tämä samankaltaisuus (noin 40 % viittomista) tekeekin sanoman kutakuinkin ymmärrettäväksi kaikille kuuroille kansalliseen taustaan katsomatta (kuva 3).

Mutta myös paikallinen puhekieli vaikuttaa paljon viittomakieleen. Niinpä viittomakielessä käytetään viittomien lisäksi myös niin sanottuja sormiaakkosia eli sormilla visualisoituja kirjaimia – vironkielisen sanan ensimmäistä kirjainta tai artikulaatio-opetuksessa käytettyä metodista otetta (kuva 4).

Viron viittomakielen kehitykseen ovat vaikuttaneet eniten venäjän ja suomen viittomakielet (kuva 5). Viron viittomakielten ”murteista” Pärnun murre on vanhin.

Kipu (1)

Kipu (Amerikan viittomakieli) (2)

Viittoa

Ravintola (3)

Mehu (4)

Lintu (Suomen viittomakieli) (5)

Kuuro

Rakastaa (6)

Perhonen (7)

Aakkoset, kirjoitusasu, ääntäminen

Viron kirjakieli on koko historiansa ajan käyttänyt latinalaisia aakkosia ja sen muunnelmia. Viron aakkosissa on 32 kirjainta:

A B (C) D E (F)
G H I J K L M N
O P (Q) R S Š Z
Ž T U V (W) Õ Ä
Ö Ü (X) (Y)

Jotkut kirjaimet (c, f, q, x, y) esiintyvät vain vierassanoissa ja vierasperäisissä erisnimissä, jotka voivat sisältää muitakin latinalaisen aakkoston kirjaimia (å, ø, ç). Pisteelliset kirjaimet, "ääkköset", õ, ä, ö ja ü merkitsevät virossa omia, itsenäisiä

äänteitään. Õ-kirjaimen päällä oleva aaltoviiva ei tarkoita nasaaliääntämystä, vaan ö:llä merkitään itsenäistä vokaalia.

Viron kirjakielen ääntäminen on verrattain helppoa. Kielen kirjoitusasua kehitettäessä on lähdetty suomessakin voimassa olevasta periaatteesta, että yksi kirjain vastaa yhtä äännettä ja aina samaa äännettä. Merkittävin poikkeus on se, ettei viroa kirjoitettaessa eroteta pitkää ja niin sanottua ylipitkää kestoastetta (ks. s. 21) eikä liudennusta eli palatalisatiota merkitä näkyviin.

Viron kirjoitusasussa ovat myös säilyneet tietyt traditionalismit: noudatetaan aikanaan sovittua kirjoitustapaa, vaikka enemmistö kielenpuhujista ääntää sanan toisin. Suuri osa virolaisista jättää esimerkiksi sananalkuisen h:n ääntämättä. 'Harmaa hevonen' eli *hall hobune* ääntyy useimmiten *all obune*.

all obune ja hall hobune

Viron kirjakielen historia

Varhaisimmat meidän päiviimme säilyneet vironkieliset tekstikatkelmat ovat peräisin 1500-luvulta. Tietävästi ensimmäinen vironkielistä tekstiä sisältänyt kirja ilmestyi vuonna 1525, mutta se on tuhoutunut. Vuonna 1535 ilmestyneestä, saksalaisen pastori Simon Wanradtin kirjoittamasta ja virolaisen pappi Johan Koellin kääntämästä luterilaisesta katekismuksesta on sitä vastoin olemassa 11 repaleista sivua. 1600-luvulta on säilynyt jo useita viron kielen käsikirjoja (saksaksi ja latinaksi), joihin on liitetty saksa-viro-sanastoja. Ensimmäinen tällainen käsikirja ilmestyi vuonna 1637 ja sen kirjoittaja oli hänkin saksalainen pastori, Heinrich Stahl.

Aina 1700-luvun puoliväliin saakka yhteisen viron kirjakielen statuksesta kamppaili kaksi kielimuotoa: tallinnalainen pohjoisviro ja tarttolainen eteläviro. Vuonna 1739 ilmestyi ensimmäinen painettu vironkielinen Raamattu. Koska se oli pohjoisvirolainen, pohjoisviro nousi johtavaan asemaan; toinen syy eteläviron kirjakielen hiipumiseen oli se, että Ruotsin ja Venäjän välillä käydyn Pohjan sodan seurauksena Etelä-Viron tärkeimmän asutuskeskuksen Tarton asukkaat kyyditettiin Venäjälle vuonna 1708. 1800-luvun lopulle tultaessa eteläviro oli kirjakielenä vaipunut käytännössä unholaan. 1900-luvun viime vuosikymmeninä alettiin eteläviron kirjakieltä herätellä henkiin, tällä kertaa vörun puhekieleen nojautuen.

1600-luvun lopulle saakka kirjoitettu viro oli melkoisen saksalaisperäistä. Sekä sanastossa, muoto-opissa että lauseenmuodostuksessa käytettiin suoria saksan käännöslainoja. Hengellisiä tekstejähän vironsivat etupäässä saksalaiset kirkonmiehet, ja lopputulos jäi varsin kauas puhutusta kielestä. Kirjoitusasu oli epäyhtenäinen, käytettiin sekaisin sekä latinan, alasaksan että yläsaksan kirjakielille ominaisia keinoja. Vastauskonpuhdistuksen aikoihin, 1600-luvun alussa, Etelä-Virossa viljeltiin myös puolan kieleen perustuvaa oikeinkirjoitusta.

Vuosisadan lopulla viron kirjakieltä alettiin uudistaa Johan Hornungin ja Bengt Gottfried Forseliuksen johdolla. Osa saksalaisperäisyyksistä hylättiin ja käyttöön otettiin tiukasti normitettu, joskin yhä saksan oikeinkirjoitusta jäljittelevä kirjoitustapa.

1800-luvun alkupuoliskolla nähtiin seuraava uudistusten aalto, kun viron kirjakieltä yritettiin voimallisesti kansanomaistaa. Vuonna 1818 Otto Wilhelm Masing otti virossa käyttöön ö:n ja o:n välisen vokaalin merkiksi oman, erillisen kirjaimen, ö:n. Vuosisadan puolivälissä Eduard Ahrens työsti uuden, suomalaisperäisen viron oikeinkirjoituksen, joka juurtui laajaan käyttöön 1800-luvun loppupuolella ja on käytössä tänäkin päivänä.

Särkynyttä sydäntä et hylkää, Jumala

Psalmi 51:19

särkynyttä sydäntä et hylkää,
Jumala

I (1638)

öhe ahastut nink katkipextut
süddame saht sinna Jummal mitte
errapölgkma

II (1739)

üht röhhutud ja russuks pekstud
süddant ei laida sa mitte, Jummal

III (1977)

murtud ja purukslöödud südant ei
pölgä Jumal

Oikeinkirjoitus:

- * I – vieraita kirjaimia *katkipextut*; vrt. II, III *pekstud, puruks*
- * I, II – vokaali /*õ*/ merkitään *ö*-kirjaimella *errapölgkma, röhhutud*; vrt. III *pölgä*
- * I, II – lyhyt vokaali merkitään kahdentamalla seuraava konsonantti tuplaamalla *süddame, süddant*; vrt. III *südant*

Kielioppi:

- * I, II – käytössä epämääräinen artikkeli *öhe ... süddame, üht ... süddant*; vrt. III *südant*
- * I – saksan futuurimuoto *saht ... (mitte) errapölgma*; vrt. II, III (*ei*) *laida, (ei) pölgä*
- * I – kieltomuodossa saksalaisperäinen, myönteisen muodon ja kieltosanan käyttö *saht ... mitte errapölgkma*; II – kieltomuotoa käyttävä, joskin moninkertainen kieltö *ei laida ... mitte*; vrt. III *ei pölgä*
- * I – väärä objektin sija (genetiivi *pro* partitiivi) *öhe ... süddame*; vrt. II, III *üht ... süddant, südant*

Ääntämys

Viro on runsasvokaalinen kieli. Vokaalien ja konsonanttien suhde on 45:55. Viron 26 foneemista on yhdeksän vokaaleja: u, o, a, õ, ü, ö, ä, e, i (Länsi-Saarenmaan murteessa käytetään kylläkin vain kahdeksaa vokaalia, siellä *õ*-äänteen tilalla on *ö*). Vokaaleista voi muodostaa yhteensä 36 diftongia, joista saa keskenään hyvinkin mielenkiintoisia yhdistelmiä (esim. yhdyssana *kõueööaimdus* 'ukkosyön aavistus, aavistus tulevasta öisestä ukonilmasta'). Myös pelkät vokaalit voivat kantaa sanojen merkitystä: *öö, õu, ei* ('yö, piha, ei'). Viron yhdyssanoissa voi törmätä jopa neljän vokaalin sarjoihin, esimerkiksi tähän tapaan: *kuuuurijate töööö jäääärel* ('kuuntutkijoiden työyö jään reunalla').

Viron kieli ei pidä konsonanttiyhdistelmistä, varsinkaan sananalkuisista. Enimmäkseen ne ovat tulleet viroon lainasanojen kautta, esimerkiksi *tross, kross* ('vaijeri, ropo') ym. Myöhemmin sanansisäisten vokaalien häviämisen eli sisäheiton myötä viroon on kehittynyt runsaasti konsonanttiyhdistelmiä myös omaa perua oleviin sanoihin. Useimmiten konsonanttiyhdistelmä koostuu kahdesta konsonantista, mutta sanassa *vintskleb* ('vääntelehti') on perätysten peräti viisi konsonanttia.

Joitain harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta viron omista sanoista pääpaino on ensimmäisellä tavulla ja usein esiintyvä sivupaino kolmannella tai viidennellä tavulla.

Sanasto

Viron yleiskielen sanasto on hyvin rikas, koska siihen kuuluu sekä pohjois- että eteläviron murrealueiden sanoja. Samasta syystä virossa on aivan erityisen paljon synonyymeja. Lisäksi viron sanastoa kasvattaa jatkuva, erilaisten liitteiden avulla tapahtuva uusien sanojen johtaminen.

Esimerkiksi verbistä *nägema* 'nähdä' on johdettu *nägu* 'kasvot', *nägematu* 'näkemätön', *nägemine* 'näkökyky, -aisti', *nägemus* 'näkemys', *nägemuslik* 'näkemyksellinen', *nägevus* 'näkö', *nägija* 'näkijä', *nägupidi* '(tuntea) näöltä', *nägu* 'nätti' ja vartalonmuutoksen kautta myös *nähe* 'ilmiö', *näht* 'oire', *nähtamatu* 'näkymätön', *nähtav* 'näkyvä', *nähtaval* 'nähtävillä', *nähtavalt* 'näkyvästi', *nähtavasti* 'nähtävästi', *nähtavus* 'näkyvyys', *nähtu* 'näkemä, nähty', *nähtuma* 'ilmetä', *nähtumus* 'ilmentymä', *nähtus* 'ilmiö' ym.

Viron sanasto koostuu lainasanoista ja omaperäisistä eli omista sanoista. Koska virossa on niin suuret mahdollisuudet johtaa ja edelleenjohtaa sanoja, olisikin totuudenmukaisempaa puhua omista ja lainavartaloista. Viron omat vartalot ovat joko vain virossa esiintyviä tai suomalais-ugrilaisille kielille yhteisiä. Kielentutkijoiden mukaan nykyisessä viron kirjakielessä on omia ja lainavartaloita suunnilleen yhtä paljon.

Jos kreikasta tai latinasta saatuja kansainvälisiä sanoja tai vartaloita ei lasketa, omien vartaloiden osuus nousee jopa 62 %:iin.

nägu 'kasvot'

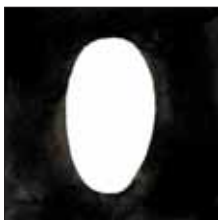
nähtav 'näkyvä'

nägu 'komea'

nägupidi 'näöltä'

näotu 'kasvoton, ruma'

nähtamatu 'näkymätön'

nägemine 'näkö'

nägemus 'näkemys'

Lainavartaloiden alkuperä

[Huno Rätsepin mukaan]

saksan lainat 486–520 vartaloa
/1500-luvun puolivälistä lähtien/

venäjän lainat 315–362 vartaloa
/1300-luvulta lähtien/

ruotsin lainat 105–148 vartaloa
/1200-luvun lopulta lähtien/

Alasaksan lainat 771–850 vartaloa
/1200-luvulta lähtien/

[vanhat] germaaniseth lainat 269–397
vartaloa /1200-luvulta lähtien/

[vanhat] balttilaiset lainat 94–156
vartaloa /1000-luvulta eKr. lähtien)

Historiansa aikana viron yleiskieli on saanut sanastollisia vaikutteita naapurikielistään, muun muassa suomesta ja latviasta, mutta myös ranskasta ja

varsinkin viime aikoina englannista. Usein lainasanat mukautuvat viroon siinä määrin, ettei kirjoitusasusta voi enää arvata sanan alkuperää:

alasaksa:		yläsaksa:			
schöle	>	kool 'koulu'	schleifen	>	lihvima 'hioa'
dîk	>	tiik 'lampi'	Schinken	>	sink 'kinkku'
schüren	>	küürima 'jynssätä'	Zichorie	>	sigur 'sikuri'
slaavilaiset / venäjä:		ruotsi:			
gramota	>	raamat 'kirja'	ost	>	juust 'juusto'
okno	>	aken 'ikkuna'	flicka	>	plika 'liikka'
kapusta	>	kapsas 'kaali'	tomte	>	tont 'kummitus'

Viron kielen tyypillisyyksiä

Virolle kuten suomallekin on hyvin tyypillistä:

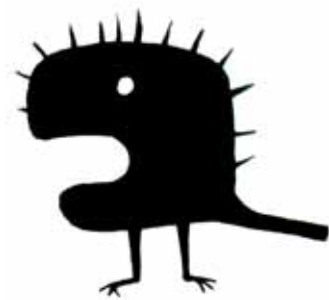
- * sijamuotojen suuri määrä – 14 produktiivista sijamuotoa
- * kieliopillisen suvun puuttuminen (myös persoonapronomeineista)

Koska persoonapronominia tema ('hän') käytetään sekä miehestä että naisesta (virossa toisinaan myös asiasta), indoeurooppalaisten kielten kanssa eteen tulevat poliittisen korrektiuden ongelmat ovat viron puhujalle vieraita.

- * artikkeleiden (sekä määräisen että epämääräisen) puuttuminen

Näissä kohdin viro eroaa suomesta:

- * kolme kestoastetta sekä vokaaleissa että konsonanteissa; toisen eli pitkän ja kolmannen eli ylipitkän kestoasteen eroa ei kuitenkaan merkitä näkyviin, joten sanojen merkitys ja ääntäminen käyvät ilmi asiayhteydestä.

koll'mörkö

koll'i saba'mörön häntä

kardab koll'i'pelkää mörköä

Kolme kestoastetta on mörkö kaikille viron kielen opiskelijoille

lyhyt vokaali	V	koli	'roina'
pitkä vokaali	V:	kooli	genetiivi sanasta <i>kool</i> 'koulu'
ylipitkä vokaali	V::	kooli	partitiivi sanasta <i>kool</i> 'koulu'
lyhyt konsonantti	K	koli	'roina'
pitkä konsonantti	K:	koll'i	genetiivi sanasta <i>koll</i> 'mörkö'
ylipitkä konsonantti	K::	koll'i	partitiivi sanasta <i>koll</i> 'mörkö'

Kolmen kestoasteen systeemiä pidettiin pitkään vain viron kielen omana erikoisuutena. Kielentutkijat ovat kuitenkin löytäneet samantapaisen ilmiön myös joistain pohjoissaksan murteista. Ollaan-

kin sitä mieltä, että virossa ja saksan murteissa – jotka satoja vuosia kuuluivat samaan, Hansaliiton johtamaan kulttuuri-alueeseen – kolmen kestoasteen systeemi on kehittynyt samanaikaisesti.

Morfologia

Virolle ominainen sananmuodostuskeino on lisätä johtimia sanavartaloon. Virossa on satakunta johdinta, ja melkein kaikki niistä ovat sananloppuisia.

Tyypillinen viron kielen lause

Täppidega lipsud sobivad esinduslikele teatrijuhtidelegi
('Pilkulliset solmiot sopivat edustaville teatterinjohtajillekin')

täppi-de-ga — 'pilkulliset' täpp+monikko+komitatiivi

lipsu-d — 'solmiot' lips+monikko

sobi-vad — 'sopivat' sobiv+monikon 3. persoona (-vad < -va-d: aktiivin preesensin partisiippi+monikko)

esinduslikele 'edustava'
esinduslike-le — esinduslik+monikko+allatiivi

↓

esinduslik 'edustava' (morfeemi -lik on saksalainen laina, vrt. saksan -lich)

↓

esindus 'edustus'

↓

esi 'esi, edus'

Kielihistoriallisesti sanaa voi analysoida näin:

e-si-n-d-u-s-like-le teatri+juhti-de-le-gi 'teatteri' genetiivi+'johtaja' monikko+allatiivi liitepartikkeli 'myös')

On tavallinen käsitys, että muoto-opiltaan viro kuuluu agglutinoivaan kielityyppiin, jossa – yksinkertaistaen – kieliopillista informaatiota kantavat morfeemit liittyvät vartaloihin ja jokaisella morfeemilla on vain yksi merkitys. Tosiasiassa viro on nopeaa vauhtia erkanemassa agglutinoivista kielistä ja liikkumassa kohti fuusioivia kieliä, joissa

vartaloon liittyvillä morfeemeilla on monia, samanaikaisia kieliopillisia merkityksiä. Lähimmästä sukukielestään suomesta (joka on agglutinoiva kieli) viro eroaa hyvinkin paljon. Monet tutkijat ovat jopa sitä mieltä, että typologisesti naapurimaan latvia, joka ei siis ole sukukieli, on lähempänä viroa kuin sukukieli suomi.

Sijamuodot

Viro kuuluu kieliin, joissa on runsaasti sijamuotoja. Virossa on 14 produktiivista sijamuotoa. Vertailun vuoksi: venäjässä niitä on kuusi, saksassa neljä ja englannis-

sa vain kaksi. Samoja merkityksiä, joita virossa ilmaistaan sijapäätteillä, ilmaistaan englannissa ja useissa muissa kielissä prepositioiden avulla.

Kieliopilliset sijamuodot

1. Nominatiivi	ilus tüdruk	kaunis tyttö
2. Genetiivi	ilusa tüdruku	kauniin tytön
3. Partitiivi	ilusa-t tüdruku-t	kauniista tyttöä

Semanttiset sijamuodot

Sisäpaikallissijat

4. Illatiivi	ilusa-sse maja-sse	kauniiseen taloon
5. Inessiivi	ilusa-s maja-s	kauniissa talossa
6. Elatiivi	ilusa-st maja-st	kauniista talosta

Ulkopaikallissijat

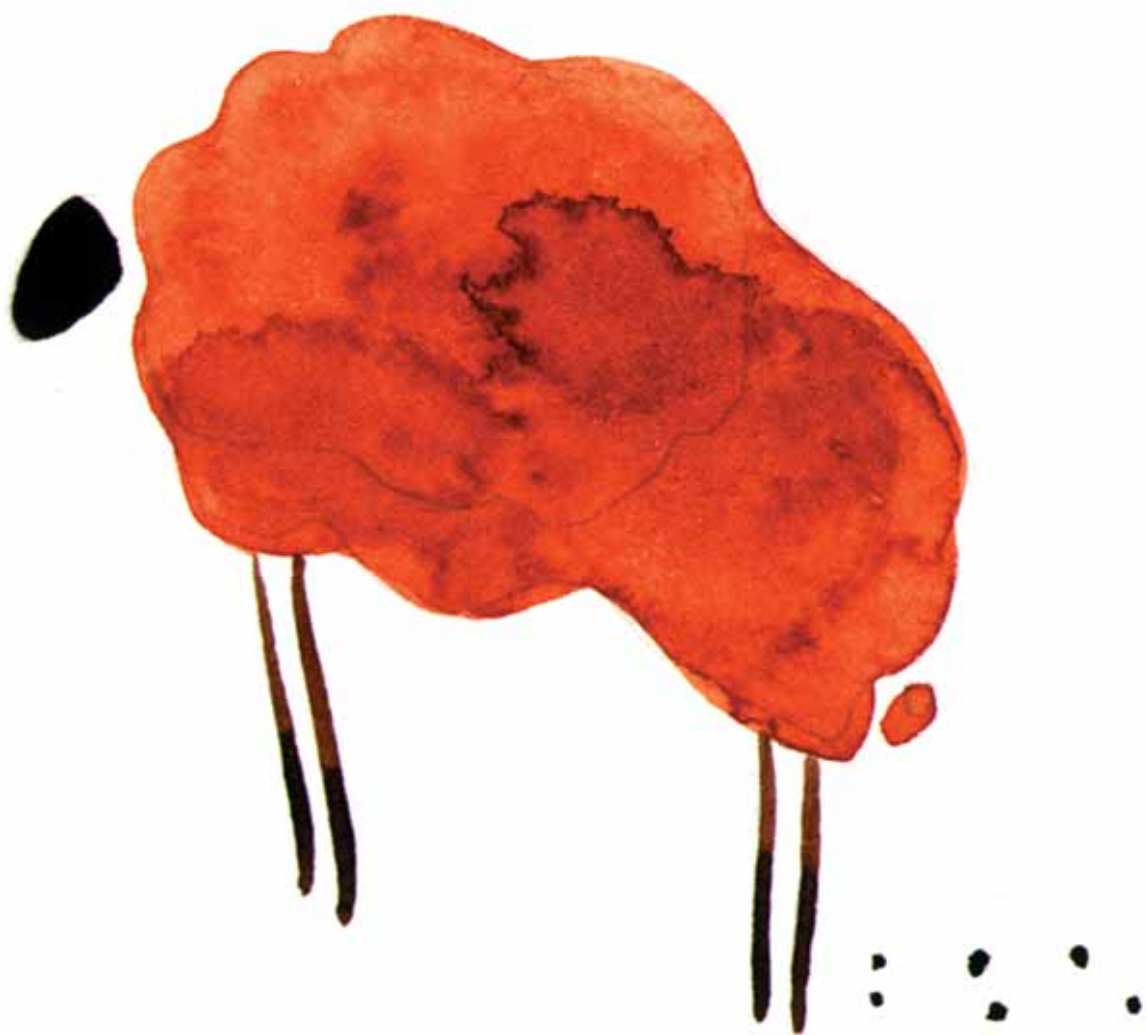
7. Allatiivi	ilusa-le maja-le	kauniille talolle
8. Adessiivi	ilusa-l maja-l	kauniilla talolla
9. Ablatiivi	ilusa-lt maja-lt	kauniilta talolta

Muut sijamuodot

10. Translatiivi	ilusa-ks tüdruku-ks	kauniiksi tytöksi
11. Terminatiivi	ilusa tüdruku-ni	kauniiseen tyttöön asti
12. Essiivi	ilusa tüdruku-na	kauniina tyttönä
13. Abessiivi	ilusa tüdruku-ta	kauniitta tyttötä
14. Komitatiivi	ilusa tüdruku-ga	kauniin tytön kanssa

Viron kielessä ei ole akkusatiivia. Samoin kuin suomen kielessä, virossa objekti ilmaistaan yksikössä nominatiivilla, genetiivillä tai partitiivilla, mutta monikossa vain joko nominatiivilla tai partitiivilla. Genetiiviobjekti yksikössä ja nomina-

tiiviobjekti monikossa kertovat objektiin kohdistuvan toiminnan tuloksellisuudesta ja totaalisuudesta. Partitiiviobjekti ilmaisee toiminnan osittaista tai päättymätöntä luonnetta.

lammas

Niinpä lause:

Peeter (partitiivi ja osaobjekti)	kirjutas	luuletust
Peeter	kirjoitti	runoa,

tarkoittaa, että Peeter kirjoitti runoa, mutta sitä ei tiedetä, tuliko valmista vai ei.

Kun taas:

Peeter (genetiivi ja kokonaisobjekti),	kirjutas	luuletuse
Peeter	kirjoitti	runon,

kertoo tuloksellisesta toiminnasta, sen että runo valmistui.

Kielteisessä lauseessa kuitenkin vain partitiivi (eli osaobjekti) on mahdollinen:

Peeter (osaobjekti)	ei mõistnud	seent
Peeter	ei ymmärtänyt	sientä

Nominatiiviobjektia käytetään esimerkiksi käskymuodossa:

Peeter, (kokonaisobjekti)!	ehita	laev
Peeter,	rakenna	laiva!

vt.

Peeter, (osaobjekti)!	ehita	laeva
Peeter, [eli, Peeter, jatkahan työtäsi!]	rakenna	laivaa!

Sijapäätteet ovat yksikössä ja monikossa samat, monikosta kertoo oma päätteensä:

yksikkö	monikko
ilusa-le tüdrukule	ilusa-te-le tüdruku-te-le

Kun semanttisissa sijamuodoissa jokaista sijamuotoa merkitsee oma, selvästi erottuva päätteensä, kieliopillisten sijojen kohdalla on tavallista, että nominatiivista ja genetiivistä ja joskus partitiivistäkin sijapäätte puuttuu. Joissain tapauksissa kaikki kolme sijaa ovat yksikössä identtiset erojen tullessa esiin vasta monikossa.

	yksikkö	monikko
nominatiivi	maja 'talo'	maja-d 'talot'
genetiivi	maja 'talon'	maja-de 'talojen'
partitiivi	maja 'taloa'	maja-si-d 'taloja'

lamba 'lampaan'

Taipuminen ei riipu sanaluokasta, vaan substantiivit ja adjektiivit taipuvat samoin. Adjektiivi noudattaa kuitenkin aina pääsanankin lukua ja hyvin usein sijamuotoakin, niin kuin suomessa, mutta neljässä sijamuodossa kaikista 14:stä adjektiivi ei ole pääsanankin kanssa samassa muodossa.

Sanavartalo on virossa genetiivin muotoinen (ikivanha sijapäätte -n on siitä hävinnyt). Kvalitatiivisen astevaihtelun takia sanavartalo näyttää joskus olevan aivan jotain muuta kuin sanakirjamuoto eli nominatiivi, esimerkiksi:

nominatiivi	genetiivi (sanavartalo)
idu 'itu'	eo 'idun'
pidu 'juhla'	peo 'juhlan'
lammas 'lammas'	lamba 'lampaan'
mees 'mies'	mehe 'miehen'
naine 'nainen'	naise 'naisen'

Peeter ei mõistnud seent
'Peeter ei ymmärtänyt sientä'

Verbi

Viron kielessä erotetaan preesens, imperfekti, perfekti ja pluskvamperfekti. Puhekielessä ja tiedotusvälineissä esiintyy myös analyttistä saama-futuuria. Se muodostetaan saksan werden-futuurin malliin: taipunut saama 'saada, tulla joksikin' + toinen verbi ma-infinitiivissä, esimerkiksi olema 'olla' > saab olema 'tulee' (eli "tulee olemaan"), tulema 'tulla' > saab tulema 'tulee' ("tulee tulemaan").

Verbit taipuvat myönteisessä ja kielteisessä muodossa, aktiivissa ja passiivissa, tapaluokat ovat indikatiivi, imperatiivi, konditionaali ja epäsuora tapaluokka.

Koska persoonapäätteet aina ilmaisevat tekijän, virossa verbin yhteyteen ei vaadita persoonapronominia (paitsi *olema-* eli 'olla'-verbin kolmannessa persoonassa).

	persoon	yksikkö	monikko
1	(ma)	armasta-n	(me) armasta-me
2	(sa)	armasta-d	(te) armasta-te
3	(ta)	armasta-b	(nad) armasta-va-d

Suomen kielestä poiketen viron sanakirjoissa verbit esiintyvät ma-infinitiivissä: armasta-ma 'rakastama-'. Verbeillä on myös da-infinitiivi: armasta-da 'rakastaa'. Melko tuoreessa suomi-viro-suursanakirjassa (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Eesti Keele Instituut, Tallinna 2003) viron verbit ovat kuitenkin da-infinitiivissä.

Ma-infinitiivi eli supiini on alun perin ollut illatiivimuotoinen verbaalisubstantiivi, joten sillä on vanhaa perua olevaa substantiivista käyttöä. Ma-infinitiiviä voi taivuttaa muutamissa sijamuodoissa, kuten inessiivissä armastama-s 'rakastamassa', elatiivissä armastama-st 'rakastamasta' ja abessiivissä armastama-ta 'rakastamatta'.

Ma-infinitiiviä käytetään myös aina tiettyjen verbien kanssa: pidama 'täytyä, pitää', hakkama 'alkaa' ja minema 'mennä', esimerkiksi ma pean minema 'minun pitää mennä'. Da-infinitiivillä taas on joltisenkin partitiivinen luonne ja sitä käytetään esimerkiksi verbien tahtma 'tahtoa, haluta' ja võima 'voida' kanssa: ma tahan teada 'tahdon tietää'. Da-infinitiivin päätteet ovat -da ja -ta.

Kun verbien 1. ja 2. persoonan päätteet ilmaiset yhtä aikaa sekä persoonaa että lukua (yksikköä tai monikkoa) eli edustavat fuusioivaa sananmuodostusta, 3. persoonan päätteet ilmaisevat persoonaa ja lukua erikseen ja edustavat näin agglutinoivaa tapaa.

Lauseoppi

Toisin kuin useimmissa indoeurooppalaisissa kielissä, mutta samoin kuin muissa suomalais-ugrilaisissa kielissä, virossa lauseenmuodostukselle on tyypillistä runsas postpositioiden käyttö: sen sijaan, että sanoisi "all laua", virolainen sanoo "laua all" ('alla pöydän vs. pöydän alla').

Virolle on ominaista myös melko vapaa sanajärjestys. Lauseen voi järjestää suhteellisen vaivatta uudelleen, ilman että siitä tulisi kieliopin vastainen. Monissa muissa kielessä, kuten vaikkapa englannissa, se on miltei mahdotonta. Ero johtuu siitä, että virossa sanojen kieliopilliset suhteet tuodaan esiin taivutuspäätteillä, mutta englannissa, jossa päätteitä ei ole, sanojen keskinäisellä sijainnilla. Jos kieliopillisia suhteita ilmaistaan suffikseilla, sanojen paikka lauseessa ei ole niin olennainen, mutta jos päätteitä ei ole käytettävissä, ainut tapa tuoda esiin sanojen väliset suhteet on sanajärjestys.

Edellä esitetystä huolimatta viron kielen myönteinen lause on tyypillisesti raken-

teeltaan SVO eli subjekti–verbi–objekti, kuten niin monissa muissakin eurooppalaisissa kielissä:

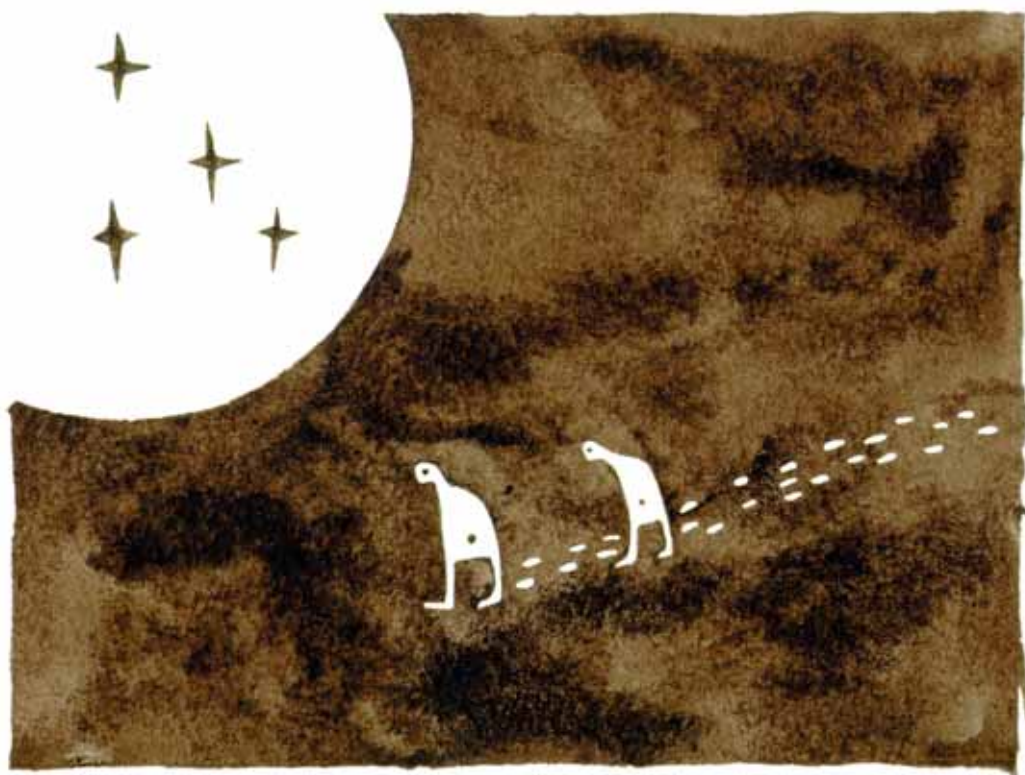
Mari	armastas	Peetrit
Mari	rakasti	Peeteriä
nominatiivi		partitiivi/osaobjekti (nominatiivi Peeter)
subjekti	verbi	objekti

Monissa tapauksissa, etenkin poeettisessa tyyliässä, sanajärjestys voi olla hyvinkin toisenlainen kuin edellisessä esimerkissä:

Tihti	taevas	tähti	nähti
Usein	taivaalla	tähtiä	nähtiin

Tämän lauseen neljää sanaa voi asetella eri järjestykseen 32 tavalla, ilman että sisällön ymmärrettävyys siitä kärsii:

Tihti taivas tähti nähti
Tihti taivas nähti tähti
Tihti tähti taivas nähti
Tihti tähti nähti taivas
Tihti nähti taivas tähti
Tihti nähti tähti taivas
ja niin edelleen,
ja niin edelleen

Eesti Instituut

Viro-instituutti Suomessa
Viro-instituutin ystävät ry:n tuella
Eesti Maja - Viro-keskus
Suvilahti, Sörnäisten rantatie 22
00540 Helsinki, Suomi
puh. +358 9 669 805
puh. +358 50 438 5331
info@viro-instituutti.fi
www.viro-instituutti.fi

Viron Instituutti
Suur-Karja 14
10140 Tallinna, Viro
puh. +372 6314 355
faksi +372 6314 356
estinst@estinst.ee
www.estinst.ee